

УДК 343.97:343.352:351.745.5

*Заблоцький Юрій Павлович* –  
здобувач наукової лабораторії  
з проблем досудового розслідування  
Національної академії внутрішніх  
справ

*Zablockyi Yuriy* – Researcher of  
Scientific Laboratory problems with  
pre-trial investigation of the National  
Academy of Internal Affairs

## **ШЛЯХИ ЗНИЖЕННЯ РІВНЯ ТА ПОДОЛАННЯ ЛАТЕНТНОСТІ СЛУЖБОВИХ ЗЛОЧИНІВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬ ПРАЦІВНИКИ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

### **WAYS OF REDUCING LEVEL AND OVERCOMING LATENCY OFFICIAL CRIMES COMMITTED BY EMPLOYEES BODY OF INTERNAL AFFAIRS**

*Здійснено аналіз підходів до визначення поняття латентності злочинів. Охарактеризовано латентність службових злочинів серед органів внутрішніх справ. Визначено чинники, що призводять до латентності злочинів, а також пропоновано шляхи зниження рівня та подолання латентності злочинів, що вчиняють працівники органів внутрішніх справ. Розкрито головні фактори, що зумовлюють існування природної латентності злочинності серед органів внутрішніх справ.*

**Ключові слова:** латентність; класифікація латентності злочинів; чинники; службова латентність.

*Проанализированы подходы к определению понятия латентности преступлений. Охарактеризована латентность служебных преступлений среди органов внутренних дел. Определены факторы, способствующие существованию*

латентности преступлений, а также предложены пути снижения и преодоления латентности преступлений, совершаемых сотрудниками органов внутренних дел. Раскрыты основные факторы, обуславливающие существование естественной латентности преступности среди органов внутренних дел.

**Ключевые слова:** латентность; классификация латентности преступлений; факторы; служебная латентность.

*The author analyzes approaches to the definition of crimes latency, latency characterizes official crime among law-enforcement bodies, determines the factors contributing to the existence of latent crimes, as well as offering ways to reduce and overcome the latency of crimes committed by members of the Interior.*

*Latent crime generates significant negative impact on the success of the law enforcement agencies and ultimately to society as not be ignored, ignored relevant actors combating crime, creates new crimes, forms of public distrust in the ability of public authorities to ensure their safety. To create the conditions necessary for the protection of the rights and freedoms inflicted losses sustained non-refundable, and society has no idea about the real statistic of crime and that it damages.*

*Criminalized acts that weren't recorded at all belong to the absolute delinquency. The relative latent crime are punishable act that the victim, the offender.*

*In the process of combating crime officer with the main task is to crime facts discovered and registered. Otherwise, the person who committed them, remain at large and commits new crimes. That is why the study of latency police official crimes is of great scientific and practical importance.*

*Among the most latent crimes committed by the police exceeded the most common power or authority, combined with the deliberate infliction of bodily harm*

*In conclusion, the analysis of latency problem of crime in the area of performance of the Interior can draw some conclusions. Latency official crimes among police officers is quite high. We have identified factors that determine the existence of natural latent official crime among police officers. It found that the estimates of latency crimes in the area of performance police indicate that the*

*actual level of crime than officially recognized in 10–12 times. Most are hidden undue advantage, ranks second abuse of power, and the third – the abuse of power or position.*

**Keywords:** latency; latency classification of crimes factors; service latency.

Українська держава реалізовує зовнішні та внутрішні функції через виконавчі органи державного управління, ефективна діяльність яких є запорукою забезпечення потреб громадянського суспільства. З огляду на це, значну суспільну небезпеку становлять злочини у сфері службової діяльності.

Дослідження проблем латентної злочинності серед працівників органів внутрішніх справ, як у теоретичному, так і в практично-прикладному плані набуває все більш актуального характеру, що здебільшого зумовлено особливостями сучасного етапу суспільного розвитку з властивими йому рисами перехідного стану від соціалістичних принципів організації народного господарства до ліберальної економіки й відповідного соціального облаштування суспільства. Такі масштабні перетворення не можуть не впливати на стан злочинності, що є одним із найбільш чутливих індикаторів соціального буття [1].

Статистичні показники стану злочинності працівників органів внутрішніх справ були б неповними, якщо не враховувати приховані від офіційної реєстрації злочини, що в декілька разів перевищують зафіксовану. «Насамперед, – зазначає В. В. Лунєєв, – кількість розкритих діянь набагато перевищує кількість злочинів, за вчинення яких винних притягують до кримінальної відповідальності. Значно менше діянь стають предметом судового розгляду, і ще менше – за вчинення яких винних суди виносять обвинувальні вироби з призначенням покарання» [2, с. 125].

Перші дослідження латентної злочинності з'явилися у колишньому СРСР наприкінці 60-х – початку 70-х років. Цій проблемі присвячено праці М. М. Бабаєва, Ю. В. Бишевського, С. Є. Віцина, В. В. Василевич, К. К. Горяїнова, І. М. Даньшина, О. М. Джужі, Г. І. Забрянського, А. П. Ісиченка, І. І. Карпеця, Л. В. Кондратюка, О. Г. Колб, О. О. Ковалкіна, А. А. Конєва,

А. С. Шляпочникова та ін. Однак окремі питання донині мають спірний характер, причому не лише щодо методів визначення обсягів, найбільш ефективних засобів запобігання, а й моніторингу трансформаційних змін латентності злочинності.

Латентна злочинність призводить до істотних негативних наслідків для успішної діяльності правоохоронних органів і зрештою для всього суспільства, оскільки, залишаючись неврахованою, породжує нові злочини, формує в громадян невіру в здатність органів державної влади забезпечити їх безпеку, створити необхідні умови для захисту їх прав і свобод, завдана злочинами матеріальна та моральна шкода не відшкодовується, а суспільство не має уявлення про реальний стан злочинності і про те, які збитки вона причиняє [3].

Латентна злочинність (від лат. «latens», «latentis» – прихований) – кримінально карані діяння, що не стали відомими державним правоохоронним органам протягом певного періоду часу на певній території та не відображені в офіційній кримінальній статистиці [4].

Офіційним джерелом кримінологічно значущої інформації слугує система статистичного обліку злочинів. Дані, що містяться в ній, використовуються як під час розроблення заходів щодо протидії зазначеним негативним явищам, так і під час здійснення планування ресурсного забезпечення системи органів, покликаних забезпечувати таку протидію. Лише наявність достовірної та повної інформації про злочинність, відображеної в системі статистичного обліку, сприятиме ефективній реалізації цілей, що стоять перед кримінологічною наукою.

Таким чином, підставою розподілу злочинності на «латентну» й «не латентну» слід визнати наявність або відсутність відомостей про неї в системі статистичного обліку злочинів. Отже, латентною необхідно вважати лише ту частину фактичної злочинності, що не знайшла відображення в зазначеній системі офіційної статистики.

Кримінально-карані діяння, що не були зафіксовані взагалі, належать до абсолютної латентної злочинності. Відносно латентну злочинність становлять кримінально карані діяння, які жертва, злочинець або третя особа сприймають як злочин, але не заявляють про нього до правоохоронних органів.

З огляду на історичний аналіз й головні трактування змісту поняття «латентна злочинність» можна умовно вважати, що це – невиявлені й не відображені в обліку кримінальні діяння [5, с. 99]. У поняття «латентність» Б. Холист включає чотири групи злочинів за такими ознаками: злочини, невідомі поліції; злочини з невстановленим злочинцем; розкриті злочини, за якими не винесено обвинувального вироку; коли не всі злочинні діяння відображено в обвинувальному вирокі [6, с. 22–23].

Під час протидії службовій злочинності головне завдання полягає в тому, щоб факти злочинів було виявлено та зареєстровано. Інакше особи, що їх учинили, залишаються на волі й вчинюють нові злочини. Ось чому вивчення латентності службових злочинів працівників міліції має важливе наукове й практичне значення.

Латентність властива будь-яким протизаконним або соціально небажаним виявам [7, с. 234–237]. Вона є властивістю посадових злочинів загалом. Це пояснюється насамперед тим, що їх учасники не зацікавлені в розкритті зазначених злочинів. Стосовно службової злочинності в органах внутрішніх справ ця обставина набуває особливої ваги ще й тому, що існує перспектива застосування небажаних санкцій проти тих осіб, що спробують викрити злочинця й звернуться за допомогою до тих самих правоохоронних органів.

Проблема латентності службової злочинності серед працівників органів внутрішніх справ особливо актуальна не тільки для визначення обсягу, інтенсивності (рівня) злочинності та виявлення її об'єктивних показників, а й як суттєвий криміногенний фактор.

Невід'ємними наслідками латентності службової злочинності серед працівників органів внутрішніх справ є:

спотворення уявлення про фактичний стан, рівні, структуру, динаміку злочинності, значущість і характер шкоди, заподіяної суспільству внаслідок злочинних діянь;

перешкоджання реалізації принципу невідворотності відповідальності за вчинені злочини;

активізування злочинності, особливо рецидивної;

зниження вірогідності прогнозів злочинності, що ускладнює визначення головних напрямів протидії їй;  
зниження авторитету власне правоохоронних органів;  
зменшення активності громадян щодо протидії злочинності.

Підкреслюючи важливість повних і достовірних статистичних даних про службову злочинність, першочергово слід звернути увагу на те, що латентна злочинність, у тому числі й природна як її різновид, сприяє порушенню прав громадян (насамперед – прав потерпілих від злочину осіб), а часом дає можливість безкарно нехтувати, зневажати ними. Багато в чому з цієї причини поглиблюється розрив між декларованими й реальними правами людини, між правовими, нерідко демагогічними, деклараціями та практикою життя. Крім цього, зазначений розрив – свідчення значно ширшого масштабу нехтування цивільних прав, ніж наші уявлення про це.

Серед найбільш латентних злочинів, що вчиняються працівниками органів внутрішніх справ, найпоширенішим виявилось перевищення влади або службових повноважень, поєднане з умисним заподіянням тілесних ушкоджень [8, с. 64].

Приховуванню зазначених злочинів здебільшого сприяють самі потерпілі, які не звертаються за захистом своїх прав. Мотиви цього можуть бути найрізноманітніші – від небажання бути втягнутим у кримінальний процес, побоювання переслідування через колишню судимість до банального незнання своїх можливостей із захисту порушених прав тощо.

Значну питому вагу в структурі латентної злочинності становлять «злочини без потерпілих», до числа яких можна віднести злочини проти державної влади, інтересів державної служби та служби в органах місцевого самоврядування, злочини у сфері економіки.

Злочин може бути виключено зі складу латентних лише за наявності двох підстав: 1) реєстрації в системі державного статистичного обліку; 2) закінчення строку давності притягнення особи до кримінальної відповідальності за вчинення цього злочину. Зазначена специфіка латентної злочинності зумовлює кумулятивний, або накопичувальний, характер зазначеного явища [9].

У більшості наукових джерел латентну злочинність поділяють на природну, штучну та межову [10, с. 47; 11, с. 178; 12, с. 27; 13, с. 9–11].

Природна латентність злочинів передбачає ситуацію, коли наявна сукупність учинених злочинів, про які невідомо правоохоронним органам, що здійснюють їх реєстрацію.

Штучною латентністю злочинів вважають сукупність злочинів, про вчинення яких стало відомо правоохоронним органам, але вони з огляду на різні причини не беруть їх на облік.

Межовою латентністю називають сукупність тих злочинів, учинення яких потерпілому невідомо, або факт їх учинення не сприймається чи не усвідомлюється потерпілим як злочин.

На думку Н. В. Сазонової, така класифікація потребує деталізації. Латентність частини злочинів (діянь, про які невідомо нікому; злочинів «без потерпілого», злочинних діянь, що залишилися невідомими з огляду на недосконалість законодавства, що регламентує облік, відомчу роз'єднаність органів, що здійснюють реєстрацію, допущену помилку під час винесення рішення тощо) виникає внаслідок об'єктивних причин на рівні механізму вчинення злочину. Інші діяння стають латентними із суб'єктивних причин (наприклад, небажання співробітників правоохоронних органів реєструвати заяву про злочин або небажання потерпілого заявляти до правоохоронних органів про вчинення злочину).

Тому латентну частину службової злочинності слід розділити залежно від причин виникнення латентності на об'єктивно-латентну й суб'єктивно-латентну.

В. В. Василевич поділяє латентну злочинність на два види: сховану та приховувану злочинність. Першу правоохоронні органи не можуть виявити через специфіку злочинів і ставлення до них потерпілих або з інших причин. Друга не відображено в статистичних звітах унаслідок неправомірних дій правоохоронних органів [12, с. 27].

Акутаєв Р. М. виділяє такі види латентної злочинності: природнолатентними він вважає сукупність злочинів, що не стали надбанням органів внутрішніх справ та установ, що реєструють їх і здійснюють переслідування винних, відповідно

не врахованих у кримінальній статистиці, і щодо яких не вжито передбачених законом заходів реагування [14].

На думку, Р. М. Акутаєва, залежно від специфіки чинників, що сприяють природній латентності службових злочинів, вони, насамперед, можуть бути поділені на чотири групи.

Перша група передбачає службові злочини, про вчинення яких може не знати ніхто, у тому числі й правопорушник. Це – злочини, учинені за недбалості, або ситуації, коли з огляду на правову некомпетентність учасники правовідносин вдаються до підміни однієї норми (кримінально-правової) іншою (моральною або адміністративною).

До другої групи належать злочини, що вчинили працівники органів внутрішніх справ, за яких потерпілі не повідомляють про них з огляду на незацікавленість у їх виявленні. Мотиви такої незацікавленості можуть бути різними. Наприклад, так звані «врадіївські гвалтівники» (працівники органів внутрішніх справ спочатку згвалтували, а потім учинили замах на вбивство потерпілої з метою приховання злочину). Так, у разі згвалтування це – небажання потерпілої стати об'єктом обговорення, бути компрометованою, або потерпіла сторона погоджується на домовленості «мирно залагодити справу» [15].

Третю групу становлять службові злочини, за яких немає явно вираженої потерпілої сторони, тому й нема кому повідомити про злочин до компетентних органів. Нерідко таке можна зустріти під час зазіхань на державні чи громадські інтереси, особливо в разі екологічних правопорушень, на яких позначається також відсутність надійно працюючих систем оперативного екологічного контролю, що призводить не тільки до анонімності винуватців злочину, а й до невстановленого власне факту злочину, тобто невинуватено висока латентна (прихована) екологічна злочинність.

Четверта група – злочини, за яких факт його вчинення відомий вузькому колу осіб або тільки винній особі. Подібними злочинами можна вважати замасковані розкрадання, отримання неправомірної вигоди, убивство з подальшим приховуванням трупа, зберігання наркотичних речовин, посягання на осіб із психічними розладами, що ускладнює адекватну оцінку того, що сталося, та деякі інші.



Найбільш суттєвими факторами, що зумовлюють існування природної латентності злочинності органів внутрішніх справ є такі:

небажання розголошу інтимних сторін життя (особливо це властиво такому виду злочинів, як зґвалтування);

малозначність заподіяної злочином шкоди (дрібні розкрадання, крадіжки особистого майна громадян, коли потерпілому завдано не настільки значну для нього шкоду, а також; заподіяння легкої шкоди здоров'ю й низка інших злочинів);

брак часу в потерпілого для подавання заяви та розгляду того, що сталося;

непевненість у неминучості покарання злочинця (такий сумнів виникає тому, що в певній частині громадян склалося хибне уявлення про «усесильність» злочинців та обмежені можливості правоохоронних органів);

особливі взаємини потерпілого або свідків зі злочинцем (родинні зв'язки, залежність по службі, страх щодо розголошення злочинцем компрометуючих потерпілого відомостей);

боязнь погроз із боку злочинця вчинення щодо потерпілого фізичної розправи, насильства щодо нього або членів його сім'ї;

дефекти правосвідомості (деякі потерпілі розглядають злочин тільки як порушення їх особистих інтересів, ніяк не пов'язуючи його з небезпекою для суспільства й принципом невідворотності покарання за вчинене протиправне діяння);

непристойна поведінка потерпілого (зв'язки зі злочинцем, за яких потерпілий вдається до нівелювання норм моральності та моралі, а іноді й прямі порушення закону, що здебільшого властиве жертвам шахрайства);

складний, замаскований характер злочинних діянь (розкрадань шляхом привласнення, розтрата, отримання неправомірної вигоди, шахрайства тощо), що ускладнює встановлення правоохоронними органами самого факту вчинення злочину.

Другий різновид латентності службової злочинності – сукупність штучно латентних злочинів – становлять злочини, що відомі правоохоронним органам, але не взяті ними на облік, а

також ураховані, але не розкриті або неповною мірою розкриті. Штучно латентні злочини можуть бути представлені в двох групах.

Перша група передбачає невраховані правоохоронними органами злочини, по яких кримінальні провадження не відкрито, хоча інформація про них відома тим чи іншим установам, підприємствам, організаціям, вона стала надбанням і правоохоронних органів, але останні не вживають необхідних заходів щодо законної реалізації цієї інформації.

Другу групу становлять суб'єктно-латентні службові злочини. Це – нерозкриті (неповно розкриті) злочини, коли сам факт їх відомий і врахований, але невідома й не притягнута до кримінальної відповідальності особа, яка вчинила злочин, або окремі з них, якщо злочин учинила група осіб. Суб'єктно-латентні злочини відрізняються від інших форм вияву латентності здебільшого тим, що в цьому разі йдеться про латентність суб'єкта, який учинив кримінально-каране діяння, а не латентність злочину. У таких ситуаціях особа, винна у вчиненні злочину, через його невстановлення не зазнає тих негативних для нього наслідків, передбачених кримінальним законом. З огляду на це, стає неможливим досягнення цілей кримінального покарання, зазначеного в ч. 2 ст. 50 Кримінального кодексу України.

У науковому й практичному контексті становить певний інтерес і поняття уявної латентності, під яким слід розуміти помилкове сприйняття діяння як злочинного, що залишилося без відповідного реагування з боку компетентних органів. Виявом уявної латентності є випадки, коли особи, які вважають себе потерпілими від злочину, заявляють про це до офіційних органів, хоча за критеріями кримінального права діяння «винної» особи не містить складу злочину.

Вищезазначене дає змогу зробити низку висновків. Латентність службових злочинів серед працівників органів внутрішніх справ залишається досить високою. Ми визначили фактор, що зумовлюють існування природної латентної службової злочинності серед працівників органів внутрішніх справ. Зокрема, оцінювання латентності злочинів у сфері службової діяльності міліції свідчать про те, що реальний рівень цієї злочинності перевищує офіційно визнаний у 10–12 разів.

Найбільш прихованими є неправомірна вигода, друге місце посідає перевищення посадових повноважень, а третє – зловживання владою або службовим становищем.

На нашу думку, для зниження латентності службових злочинів міліції необхідно: а) посилити її зв'язки із населенням і засобами масової інформації, у тому числі шляхом використання «прямих телефонних гарячих ліній», залучення громадськості до проведення заходів щодо профілактики правопорушень серед особового складу; б) запровадити моніторингове вивчення оцінок населенням якості роботи різних служб міліції; в) проводити регулярні робочі зустрічі, брифінги, прес-конференції керівників міліції з питань висвітлення її діяльності та зміцнення правопорядку й законності в державі.

### ***СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ***

1. Проблемы естественно-латентной преступности : по материалам Республики Дагестан [Электронный ресурс]. – Режим доступа :

<http://www.dissercat.com/content/problemy-estestvenno-latentnoi-prestupnosti-po-materialam-respubliki-dagestan>.

2. Лунеев В. В. Преступность XX века. Мировой криминологический анализ / В. В. Лунеев. – М. : Норма, 1997. – 497 с.

3. Веприцький Р. С. Латентність злочинності та шляхи її подолання [Електронний ресурс] / Р. С. Веприцький. – Режим доступу :

[http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis\\_nbuv/cgiirbis\\_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE\\_FILE\\_DOWNLOAD=1&Image\\_file\\_name=PDF/FP\\_index.htm\\_2014\\_1\\_14.pdf](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/FP_index.htm_2014_1_14.pdf).

4. Латентная преступность. Понятие, виды, значения. Детерминанты латентной преступности. Способы сокращения латентной преступности [Электронный ресурс]. – Режим доступа :

<http://www.refine.org.ua/pageid-11300-1.html>.

5. Панкратов В. В. Методология и методика криминалистических исследований / В. В. Панкратов. – М. : Юрид. лит., 1972. – 167 с.

6. Криминология: основные проблемы. – М. : Юрид. лит., 1980. – 436 с.

7. Милуков С. Ф. Классификация скрытых преступлений по степени их латентности / С. Ф. Милуков // Латентная преступность: политика, познание, стратегия : материалы междунар. семинара. – М. : ВНИИ МВД России, 1993. – С. 234–237.

8. Новаков О. С. Кримінологічна характеристика та профілактика злочинів, які вчиняються працівниками міліції у сфері службової діяльності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Новаков Олександр Сергійович. – К., 2003. – 210 с.

9. Латентна злочинність і методи її виявлення в сучасних умовах [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

[http://ua-referat.com/Латентна\\_злочинність\\_і\\_методи\\_е\\_виявлення в сучасних умовах.](http://ua-referat.com/Латентна_злочинність_і_методи_е_виявлення_в_сучасних_умовах)

10. Гишинский Я. Криминология. Курс лекций / Я. Гишинский. – СПб. : Питер, 2002. – 504 с.

11. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3 кн. / А. П. Закалюк. – К. : Вид. дім «Ін Юре», 2007. – Кн. 1 : Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. – 427 с.

12. Кримінологія : [навч. посіб.] / О. М. Джужа, В. В. Василевич, О. Г. Колб та ін. ; за заг. ред. О. М. Джужі. – К. : Атіка, 2010. – 312 с.

13. Поклад В. І. Методологія та методика вивчення латентної злочинності [навч. посіб.] / В. І. Поклад. – Луганськ : РВВ ЛДУВС, 2007. – 48 с.

14. Акутаев Р. М., Криминологический анализ латентной преступности [Электронный ресурс] Р. М. Акутаев. – Режим доступа :

[http://www.twirpx.com/file/873091.](http://www.twirpx.com/file/873091)

15. Врადиевское дело: главных фигурантов посадили на 15 лет [Электронный ресурс]. – Режим доступа :

[http://news.liga.net/news/society/932138-vradievskoe\\_delo\\_glavnykh\\_figurantov\\_posadili\\_na\\_15\\_let.htm.](http://news.liga.net/news/society/932138-vradievskoe_delo_glavnykh_figurantov_posadili_na_15_let.htm)